

Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi
ISSN: 2630-600X

VASAD

Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi - Yıl / Year: 2021 - Sayı / Issue: 8 - Sayfa/Page: 177-194
Makale Bilgisi / Article Info / Geliş/Received: 22.11.2021 / Kabul/Accepted: 17.12.2021
Yayın Tarihi/ Date Published: 31.12.2021

Atf/Citation: Kimya, O. (2021). Rumeli Topraklarında Meydana Gelen Göçler ve Osmanlı Devleti'nin Aldığı Tedbirler (1690-1712). *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8, 177-194

Araştırma Makalesi / Research Article

Osman KİMYA*

*Dr.

ORCID: 0000-0003-4168-5224

osmankimya65@gmail.com

Rumeli Topraklarında Meydana Gelen Göçler ve Osmanlı Devletinin Aldığı Tedbirler (1690-1712) *Migrations Occurred in Rumalia and Measures Taken by the Ottoman State (1690-1712)*

Öz

Tarihsel süreçte yaşanan göçler bireysel olmamış, neden olduğu toplumsal sonuçlarıyla beraber kitleleri de etkilemiştir. Osmanlı tarihinde de kuruluşun yıkılışına kadar göç olgusu önemli bir hadise olmuştur. Devlet, ilk dönemlerden itibaren fethettiği topraklara Müslüman ahaliyi göç yoluyla iskân etmiştir. Devlet'in bu politikası XVII. yüzyılın son çeyreğine kadar kısmen sekteye uğrasa da devam etmiştir. Ancak bu dönemde dışarıda ve içeride yaşanan buhranlar devletin politikasını değiştirmiştir. 1683'te başlayan Kutsal İttifak savaşları, oluşan ağır sonuçları ve Karlofça anlaşmasıyla beraber devletin Avrupa'daki topraklarından içeriye doğru yoğun göç hareketi başlamıştır. Böylece kuruluşun XVII. yüzyılın sonuna kadar dışarıya yönelik olan göç ve iskân programı, bu tarihten sonra değişmeye başlamıştır. XVII. Yüzyılın sonlarında ve sonraki yüzyıllarda devletin Avrupa topraklarından kaybedilen bölgelerden Balkanlara ve Anadolu'ya göçler olmuştur. Osmanlı Devleti göçleri engellemek için birtakım tedbirler almış, göçleri durdurmaya veya azaltmaya çalışmıştır. Devlet, zorunlu şekilde gelen göçmenlerin uygun yerlere iskân edilmesi için bölgedeki görevlilere talimatlar vermiştir. Ancak alınan önlemlere rağmen kaybedilen topraklardan göçler gelmeye devam etmiştir. Çalışmada XVII. yüzyılın sonunda ve XVIII. yüzyılın başlarında devletin Rumeli topraklarında meydana gelen göç hareketleri verilmede çalışılacaktır. Ayrıca göçlerin meydana gelmesinin temel nedenleri ve devletin göçleri engellemeye yönelik aldığı tedbirler dönemin kaynaklarından tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Kutsal İttifak, göç, iskân.

Abstract

Migration in the historical process has not been individual; it has also affected the masses with its social consequences. Migration has been an important event in the history of the Ottoman Empire from its foundation to its collapse. The state has settled the Muslim people through immigration to the lands it conquered from the first periods. Although this state policy was partially interrupted, it continued until the last quarter of the 17th century. However, in this period, the crises experienced outside and inside changed the state's policy. With the Holy Alliance wars that started in 1683, the heavy consequences, and the Karlowitz agreement, an intense migration movement from the European lands of the state began. Thus, the immigration and resettlement program, which was intended for abroad from the establishment until the end of the 17th century, started to change after this date. At the end of the XVII century and in the following centuries, there were migrations to the Balkans and Anatolia from the regions lost from the European lands of the state. The Ottoman Empire took some measures to prevent immigration and tried to stop or reduce immigration. The state gave instructions to the officials in the region for the resettlement of the forced immigrants to suitable places. However, despite the measures taken, migrations continued to come from the lost lands. In the study, the migration movements in the Rumelian lands of the state at the end of the XVII century and the beginning of the XVIII century will be tried to be given. In addition, the leading causes of migration and the measures taken by the state to prevent migration will be tested to be determined from the sources of the period.

Keywords: Ottoman State, Holy Alliance, immigration, settlement.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde yaptığı fetihlerdeki temel hedeflerinden biri Rumeli topraklarına geçmekti. Orhan Bey döneminde Karesi Beyliğinin alınması ve Gelibolu tarafına geçerek Çimpi'nin barış yoluyla alınmasıyla beraber Rumeli'de yapılacak fetihler için burası üst olarak kullanılmaya başlandı (Hayrullah Efendi, 1273: 89-90; Aktepe, 1950: 283). Bu dönemde Güneyden göç etmiş olan bazı göçebeler Rumeli'de iskân edildi (Aşıkpaşazâde, 2018: 318-319). Osmanlı Devleti yapılan fetih hareketlerinin kalıcı olması için bazı sistemler geliştirmişti. Bunların başında ise tımar uygulaması ve tahrir sistemi gelmekteydi¹. Osmanlı Devleti fethettiği bölgelerde

¹ *Timar*: Osmanlı'da idarî ve askerî düzeni sağlamak amacıyla yapılan, tevarüs şeklinde geçmeyen bir sistemi tanımlamaktadır. İnalçık, H. (2012). *Timar. Diyanet İslam Ansiklopedisi* içinde. (Cilt. 41, ss. 168-173). İstanbul. *Tahrir*: kaydetmek ve yazmak anlamındadır. Osmanlı Devleti'nde maliye biriminde vergiler ve bu vergileri verenlerin isim olarak tespit edilmesi için değişik zamanlarda farklı yerlerde yapılan sayımlara tahrir ve bu sayımların yazıldığı defterlere de tahrir defterleri denilmiştir. Bkz. Öz, M. (2010). *Tahrir. Diyanet İslam Ansiklopedisi* içinde. (Cilt. 39, ss.425-429). İstanbul.

tahrir işlemini hemen gerçekleştirdi. Tahrir işlemi sayesinde devletin asker ve vergi ihtiyacında bir düzenleme sağlanmakta, gerekli iktisadî, idarî ve hukukî düzenlemeler yapılmaktaydı. Tahrir işlemi tamamlandıktan sonra devletin toprak rejiminin temeli olan timar sistemi uygulanmaya başlanmaktaydı. Timar metodu ile devlet içinde askerî, idarî ve mirî toprak sistemini oluşturmaktaydı. Timar sayesinde ahalinin vergi durumu tespit edilerek ödeyecekleri vergi miktarları belirlenmekteydi. Bu sistem Osmanlı Devleti'nin tarım ekonomisinin işlenmesinde zamanla temel bir unsur haline geldi (İnalçık, 2012: 170).

Devlet, genişleyen sınırlarla beraber göçebe ve topraksız Türkmen boylarına yurt bulmak amacıyla yoğun şekilde fetih hareketlerine ağırlık verdi. Sultan I. Murad devrinde Serez, Drama ve Kavala fethedilerek, Manisa ve Saruhan'daki bazı yörük grupları burada iskân edildi (Aşıkpaşazâde, 2018: 322-323). Yıldırım Bayezid zamanında Menemen Ovası'nda bulunan bazı aşiretler Filibe'ye gönderilerek iskân edildi (Neşri, 1949: 339). Yine Teselya'nın fethedilmesiyle buraya da Anadolu'dan getirilen Türkmen aşiretleri iskân edildi (Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman, 1992: 48). II. Murad zamanında Edirne alınarak, kentte yine kadim geleneklerine uygun olarak iskânlar yapıldı (Aşıkpaşazâde, 2018: 386). Sultan II. Mehmed devrinde Sinop ve Kastamonu alınarak, buradaki ahalinin bir bölümü yine Filibe'ye sürülerek iskân edildi (Tursun Bey, 1977: 107-108). İstanbul'un fethedilmesi ve iskânının sağlanması ile Avrupa'daki yeni fetihlere kapı aralandı. Bu dönemde Midilli, Otranto, Kırım, Mora ve Eğriboz gibi yerler alınarak iskânlar yapıldı (Kimya, 2021: 24).

XVI. yüzyılın başlarında ise Canik yöresinde bulunan Çepnilerin bir kısmı sürgün edilerek Arnavutluk'a yerleştirildi. Ayrıca Amasya ve Tokat taraflarında bazı Tatarlar Rumeli'ye sürgün edilerek iskân edildi (Aşıkpaşazâde, 2018: 358; Müneccimbaşı, 1285: 332-333). XVI. yüzyılda ve özellikle Kanuni Sultan Süleyman zamanında Osmanlıların yeni rotası Belgrad oldu. Belgrad'ın 1521'de fethedilmesiyle beraber, Osmanlı sultanı şimdi Roma ve Viyana'yı fethetmeyi planlamaktaydı (Afyoncu, 2010:129). Sultan I. Süleyman Eylül 1529'da Viyana'yı kuşattı. Fakat kışın yaklaşması ve savaş için gerekli olan ağır topların getirilememesi nedeniyle kuşatma kaldırıldı (Feridun Bey, 1274: 566-577). I. Süleyman'dan sonra başa geçen sultanlar ise devletin içinde ve dışında farklı problemlerle uğraşmak zorunda kaldılar. Ancak bu dönemde yine önemli bir yer olan Kıbrıs Adası fethedildi. Fetihden sonra adaya gönüllü ve sürgün olarak Konya, Kayseri, Niğde, Tarsus, Alaiye ve Karaman gibi yerlerden

topraksız ahali Kıbrıs'ta iskân edildi (A. DVN. MHM. d. nr. 16, hk. 346).

XVI. yüzyılın son çeyreğinde doğuda İran ile uzun süreli savaşların devam etmesi (Naima, 2007: 240-255), batıda ise 1593-1606 yılları arasında devam eden Osmanlı-Avusturya savaşları, devleti zor durumda bıraktı (Uzunçarşılı, 1988: 108-112). Bununla beraber içeride başlayan isyanlar ve eşkıyalık hareketleri devleti uğraştıran önemli iç meseleler oldu (Kitâb-ı Müstetâb, 1988: 17). XVII. yüzyıla gelindiğinde devleti idare edenler birçok temel sorunla karşılaştı. Celali isyanları, Genç Osman'ın katledilmesi, Abaza Mehmet Paşa isyanı ve ara ara devam eden savaşlar gibi nedenlerden dolayı bu yüzyılda fetih hareketleri durgun geçti. Osmanlı Devleti bu dönemde yaklaşık 24 yıl süren bir kuşatma neticesinde Girit'i fethetti (Kâtip Çelebi, 2016: 879; Naima, 2007: 1068-1069). Bu uzun ve meşakkatli süreç devletin maliyesine büyük zarar verdi. Devleti idare edenler hazinedeki gelir ve giderleri dengede tutabilmek adına ahalden kanunnamelerde olmayan vergiler talep etmeye başladı. Ayrıca alınan vergiler giderek kalıcı bir hale geldi (Koçi Bey, 2018: 171). Bu durumda bazı bölgelerde ahali vergi vermemek için isyan ederek toprağı terk etti veya vergi vermeyi reddetti (Abdurrahman Vefik, 1999: 7; Kazıcı, 2005: 198). 1680'lere gelindiğinde artık devletin pek çok sorunla karşı karşıya olduğu anlaşılmaktadır.

1. Kutsal İttifak Savaşlarından Karlofça Muahedesine Kadar Genel Vaziyet

Osmanlı Devleti XVII. yüzyıldaki mevcut birçok soruna rağmen dönemin hâlâ en güçlü devleti konumundaydı (Çiçek, 2002: 1373). Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin Girit ve Uyvar'ı fethetmesi, devletin başında Köprülü ailesinin bulunması ve devlet içerisindeki iç çekişmelerin kısmen bertaraf edilmesi devlette yeni bir istikrarın oluşmasını sağladı. Devletin bu mevcut durumu Avusturya ve Avrupa devletlerini endişelendirmekteydi. Bu dönemde Köprülü Mehmed Paşa'nın yetiştirdiğı ve damadı olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa sadrazamdı (Özcan, 2004: 249). Kara Mustafa Paşa Ukrayna ve Podolya'da Osmanlı hâkimiyetini tesis etti. Ayrıca Ağustos 1678'de Rusya kuvvetlerini Çehrin Seferiyle bertaraf ederek anlaşma imzalamak mecburiyetinde bıraktı (Silahdar, 1928: 737-740; Kantemir, 1998: 603-605). Kara Mustafa Paşa için asıl mesele devlet için de bir dönüm noktası olan Viyana kuşatması oldu. Köprülü sülalesinin icraatlarıyla birçok sorun halledildi ve yeni bir toparlanma meydana geldi. Kara Mustafa Paşa, sadaret vazifesinde kalabilmek ve selefleri ayarında başarılılar elde etmek amacındaydı. Hatta Osmanlı

hâkimiyetini Avrupa'nın ortalarına kadar götürmeyi ve Habsburg devletini ortadan kaldırmayı planlamaktaydı.

Avrupa Devletleri, Osmanlı ile çatışmalarının kendi çıkarlarına uygun olmayacağını bildiklerinden barış ve ticari antlaşmalar yapma amacı gütmüşlerdi. Ancak kazanılan başarılar ve Avrupa'da devam eden mezhepsel çatışmalar, Osmanlı Sadrazamına yeni fetih hareketleri için cesaret verdi. Hatta bazı kaynakların aktardığına göre Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, I. Süleyman zamanındaki gibi güçlü bir döneme girilebileceğine inanmaktaydı (Çiçek, 2002: 1373). Bu amaçla Sultan I. Süleyman'ın yarım bıraktığı Viyana'yı fethetmeyi kendine hedef olarak belirledi. Osmanlı Devleti'nin aslında ilk fethetmek istediği yer Yanıkkale idi. Hatta 27 Haziran 1683'te Belgrad'da bir savaş meclisi toplandı ve sadece Yanıkkale ve Komran kalelerinin fethedilmesi kararı alındı (Silahdar, 1928: 818). Ancak bazı devlet adamlarının etkisi altında kalan Osmanlı sadrazamının hedefi Viyana'ya yönelmekti ve bu amacını meclise kabul ettirdi. Bu sırada Avusturya da Osmanlı karşısında bir birlik oluşturma çabasına girdi ve Avrupa'da bir Hristiyanlık ittifakı hazırlıklarına başladı. Merzifonlu bu durumdan haberdar olduğu için Avrupa'nın toparlanmasına fırsat vermeden saldırıya geçmek amacındaydı. Sadrazamın aşırı hırsı II. Viyana Kuşatmasının en önemli nedenidir (Afyoncu, 2010: 130).

Her ne kadar Sadrazamın hedefi Viyana olsa da Sultan IV. Mehmed Viyana'nın kuşatılmasına taraftar değildi. Hatta ordunun Viyana'ya doğru hareket ettiği haberinin padişaha gelmesi üzerine Sultan; "Kasdımız Yanık ve Komran kal'aları idi. Beç kal'ası dilde yok idi, Paşa ne acep saygısızlık idüp bu sevdaya düşmüş hoşimdi Hakk Te'âlâ âsân göre, lâkin mukaddem bildireydi rızâ vermezdim" (Silahdar, 1928: 97) şeklinde tepki gösterdi. Nisan 1683'te harekete geçildi ve Sultan IV. Mehmed kuvvetlerin tüm idaresini sadrazamına bıraktı. Osmanlı kuvvetlerinin Viyana önlerine geldiği haberiyle Saksonya, Bavyera ve Polonya'dan gelen askeri kuvvetlerin katılımıyla Viyana'da Osmanlı kuvvetlerine karşı savunma cephesi hazırlandı. Osmanlı kuvvetleri Viyana'yı dört bir taraftan kuşatmasına rağmen Avrupa'dan gelen yardımları engelleyemedi ve savunma hattını geçemedi. Kuşatma Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın istediği gibi gitmedi. Tabii bunun birtakım sebepleri vardı. Özellikle Bavyera ve Saksonya'nın Viyana'ya yardımı, Osmanlı ordusundaki zahire kıtlığı, topların yetersiz olması ve Sadrazamın gelen kuvvetleri dikkate almaması gibi nedenlerden kaynaklandığı bilinmektedir (Mehmed Paşa, 1995: 153).

Osmanlı kuvvetleri iki aydan fazla devam eden kuşatmada savaş meydanında birçok zayıat vermiş ve askerin bir kısmını esir bırakmıştır. Sadrazam Osmanlı kuvvetlerini geri çekmiş hatta kuşatma esnasında görevini tam yerine getirmeyen bazı kişileri idam ettirerek ordusunu Budin dolaylarına sevk etmiştir (İnalçık, 2018: 195). Bazı Osmanlı devlet adamları kuşatmanın başarısız olmasının nedenlerini Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Viyana'yı zarar vermeden teslim alma, büyük topları götürmeme ve Viyana'ya yardıma gelen Avrupa kuvvetlerini kmseme olarak belirtmişlerdir (Afyoncu, 2010: III, 139). Sultan IV. Mehmed sadrazama kızmış ancak herhangi bir yaptırım uygulamamıştır. Ancak devlet adamlarının baskısıyla kuşatmada suçlu bulunan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa idam edilmiştir (zcan, 2004: 249).

Viyana'daki ağır hezimetle birlikte hem Osmanlı Devleti hem de Avrupa devletleri için yeni bir döneme girildi. Osmanlı açısından bakıldığında Viyana bozgunu çok ağır sonuçlara neden oldu. Özellikle 1699'a kadar sürecek savaşlar, mal ve idarî buhranlara neden oldu. Dört cephede savaşın devam etmesi Osmanlı iktisadi durumunu olumsuz etkiledi. Dönemin kaynaklarından anlaşıldığı kadarıyla, gelir kaynakları eriyen merkezi otoritenin Anadolu'daki eyaletlerden sürekli asker ve para yardımı talep ettiği anlaşılmaktadır (İnalçık, 1942: 2-3). Savaşların ağır maddi sonuçları ahaliye ağır vergiler şeklinde yansımaya başladı. Bu dönemde birçok bölgede ahali kıtlık, açlık ve pahalılıkla karşı karşıya kaldı. Boşalan hazineden dolayı maaşlar denemedi. 1687'ye gelindiğinde İmdad-ı Seferiye ismiyle bir vergi alınmaya başlandı. Bunun yanı sıra Avarız hanesi sayısında birtakım değişiklikler yapılarak ahaliden zor şartlarda, kanunnamelerde olmayan yeni vergiler alınmaya başlandı (Sahillioğlu, 1991: 108-109).

Savaşın ağır sonuçları ahali üzerinde haksız vergilere ve baskılara dönüştü. Sultan IV. Mehmed tahtan indirildi ve yerine II. Süleyman geçti (Silahdar, 1928: 295). Ancak Avrupalı devletler artık Osmanlının gücünü kırdıklarını düşündüklerinden, bu cesaretle her fırsatta Osmanlı devletine saldırmaya başladılar. II. Viyana kuşatmasının başarısızlıkla sonuçlanması ve sonrasında devam eden Kutsal İttifak savaşlarıyla Osmanlı Devleti'nin gerileme dneimine girdiği kabul edilmektedir. Avrupalılar ise Osmanlı'nın bu hezimetini büyük sevinçle karşılamışlardı. Kuşatma sonrası Kutsal İttifak oluşturuldu ve Osmanlı Avrupa savaşları başladı. Avusturya, Venedik ve Lehistan birleşerek Osmanlı Devleti'ne savaş atılar. Daha sonra Rusya da bu ittifak grubuna katıldı. Osmanlı Devleti savaş cephelerinde Estergon, Budin ve Peşte'yi kaybetti. Ayrıca

Venedikliler Atina, Preveze, Ayamavra ve Mora'yı ele geçirdiler. 1699'a kadar sürecek savaş cepheleri bu tarihte imzalanan Karlofça antlaşmasıyla neticelendi (Anonim Osmanlı Tarihi, 2000: 138-139). Barışın yapılmasında Hollanda ve İngiltere ara buluculuk yaptı. Antlaşma Venedik, Avusturya, Rusya ve Lehistan ile Osmanlı Devleti arasında imzalandı (Erim, 1953: 25; Kantemir, 1998: 825).

Osmanlı Devleti, Kutsal İttifak grubundaki her devletle ayrı antlaşmalar imzaladı. Osmanlı Sultanı, Karlofça'da sulh için Rami Mehmed Efendi'yi görevlendirmişti (Raşid Mehmed Efendi, 2013: 565). Avusturya ile yapılan yirmi maddelik sulha göre; Erdel ve Macaristan Avusturya'ya bırakıldı. Antlaşma gereği Erdel taraflarında bulunan bazı kaleler yıkıldı. Taraflar aldıkları esirleri karşılıklı serbest bıraktı. Ayrıca Osmanlı Devleti egemenliğindeki Katoliklere dinsel haklar tanıyacak ve iki ülkenin tüccarları ticaretlerini rahatça yapabileceklerdi (Raşid Mehmed Efendi, 2013: 566-567).

Karlofça'da en uzun ve yorucu müzakereler Venediklilerle yapıldı (Defterdar, 1995: 653). Uzun tartışmalar neticesinde Osmanlı Devleti on altı maddelik antlaşmayı kabul etti. Venedik ile yapılan sulha göre Aya Mavra, Dalmaçya ve Mora Venediklilere bırakıldı. Ancak Dalmaçya kıyıları, Preveze ve İnebahtı kaleleri Osmanlı Devleti'nde kaldı (Raşid Mehmed Efendi, 2013: 575-578). Lehistan ile yapılan sulh ise on bir madde olarak belirlendi. Bu maddelere göre; Osmanlı Devleti daha önce almış olduğu Podolya'yı boşaltacaktı. Ayrıca Kamanıçe ve Ukrayna Lehlere bırakıldı. Kırım'da bulunan Tatarların Lehistan'a saldırmasına izin verilmeyecekti. Lehistan daha önce Osmanlı Devleti'ne ödediği haracı ödemeyecekti (Raşid Mehmed Efendi, 2013: 571-574).

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan barış görüşmeleri Rusya'nın tavrından dolayı hemen neticelenmedi. Çünkü Osmanlı uzun süreli bir barış planlamakta, ancak Rusya ise uzun sürecek bir barış görüşmesine yanaşmadı. Hatta Osmanlı Devlet adamları Azak ve çevresinin Rusya'ya verilmesini, ancak Dinyeper Nehri yanındaki Kılburun, Togan ve Kirman kalelerinin boşaltılmasını teklif etse de Rus elçisi bunu imzalamaya yetkisinin olmadığını ileri sürerek imzalamadı (Defterdar, 1995: 672). Daha sonra Rusya ile İstanbul antlaşması imzalandı. Buna göre Rusya'nın Azak ve Dinyester nehirleri boyunca aldığı yerler kendilerinde kaldı. Ancak Rusya buralarda kale yapmayacak ve mühimmat bulundurmuyacaktı. Ayrıca Rusya hacıları hac esnasında birtakım harçlardan muaf tutulacak ve kendilerine kimse ilişmeyecekti (Özcan, 2001: 504-507).

2. Rumeli'de Meydana Gelen Gc Hareketleri ve Devletin Aldığı Tedbirler

Osmanlı Devleti kuruluş yıllarından XVII. yüzyıla kadar Rumeli'de fethettiği topraklara Anadolu'da Türkmen boylarını sevk ederek, birçok yeni köy ve yerleşim beldeleri kurdu. Fakat XVII. yüzyılın son çeyreğinden itibaren bu politika değişmeye başladı. Özellikle XVIII. yüzyılda Avrupa'da toprak kayıplarının artması ile artık içe yönelik bir göç hareketi başladı (Halaçoğlu, 2006: 41). Yapılan savaşlarda maddi kayıpların yanında giderek geriye doğru büyüyen göç dalgalarıyla karşılaşıldı. Kitleler halinde gelen göçmenlerin yerleştirilmesi ise devlet için önemli bir iskân meselesi olmaya başladı. Kutsal İttifak savaşları neticesinde eldeki bazı toprakların el değiştirmesi, o topraklarda oturan ahalinin iç kısımlara göç etmesine neden oldu. Özellikle kaybedilen topraklarda halk artan baskılar ve ekonomik sebepler yüzünden bir an evvel göç etmek durumunda kaldı. Göç etmeye başlayan kitleleri devlet yine Avrupa'da kendine ait uygun yerlerde iskân etmeye çalıştı.

Rumeli'de göç hareketleri 1690 yılından itibaren yoğun şekilde yaşanmaya başlandı. Belgrad ve Niş arasında bulunan ahalinin büyük çoğunluğunun uzun ve yıpratıcı savaşlardan ötürü başka yerlere göç ettiği anlaşılmaktadır (Orhonlu, 1987: 33). Üsküp ve havalisinde savaşlardan ötürü göç ederek kaçan ahalinin bir kısmı, Sofya ve Serez taraflarına göç etti (Silahdar, 1928: 490-491). Bu sırada Osmanlı Devleti'nde sadrazam değişikliği oldu ve Fazıl Mustafa Paşa sadarete geçti. Sadrazam, Rumeli'ye geçerek bölgeyi şakilerden temizleyerek göç eden ahalinin tekrardan kadim topraklarına yerleşmesini sağladı. Fazıl Mustafa Paşa, Belgrad'dan dönerken, Yagodina kasabasına uğradı ve burada ahalinin tamamının göç ettiğini, kasabanın boş olduğuna bizzat şahit oldu. Yagodina kasabası ile ilgili yaptırdığı tetkiklerde, Kasabadaki göçün temel nedeninin Osmanlı kuvvetlerinin son birkaç yıldır yapılan seferlerden ötürü sürekli bu kasabaya uğradığını ve bu durumun ahali üzerinde baskıya neden olduğu anlaşıldı. Yapılan uzun ve yorucu seferlerde ahali kalabalık olan ordunun gıda ve mühimmat ihtiyaçlarını karşılamayacak duruma geldiğinden, son çare olarak göç ettikleri tespit edildi. Bunun üzerine Sadrazam, Yagodina 'da bulunan görevlilere kasaba ahalisinin yerlerine dönmelerini sağlamalarını ve ahalinin üzerindeki ağır vergilerin kaldırılmasını emretti. Hatta orada bulunan gayrimüslimleri memnun etmek için bir kilise inşa edilmesine dahi izin verdi (Kandemir, 1998: 365-366).

Dönemin kaynakları incelendiğinde Rumeli'deki topraklarda meydana gelen göçlerin bazı temel sebeplerinin olduğu

anlaşılmaktadır. Göç hareketlerinin oluşmasını tetikleyen en önemli sebebin savaşlar sonucunda kaybedilen topraklardaki ahalinin toprağını terk etmek durumunda kalmasıydı. Bu durum bazen aralarında savaş olan iki devlet arasındaki antlaşma maddeleri gereği bazen de kaybedilen bölgedeki halkın esaret altında kalmak istememesi şeklinde oldu. Göçlerin oluşmasında diğer önemli bir sebep ise bölgede uzun yıllar süren savaşlar esnasında askerî kuvvetlerin genelde aynı yolları takip etmesi ve güzergâh üzerindeki ahaliye erzak ve mühimmat konusunda baskı yapması etkili olmaktadır. Çünkü askerî kuvvetler gittikleri yerlerde beslenme ve çeşitli askerî ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktaydılar. Savaşlar uzamaya başlayınca da savaş bölgesindeki ahali devlete karşı gelemediğinden son çare toprağını terk etme durumunda kalmaktaydı.

Döneme ait arşiv kayıtları incelendiğinde kaybedilen topraklarda gelen göçlerin daha belirgin olduğu anlaşılmaktadır. 20 Cemâziye'l-evvel 1104 / 27 Ocak 1693'de Eflak idarecisi Kostantin'e hitaben yazılan bir talimatta; *Nemçe keferesi Eflak memleketini istilâ eyledikte Eflak re'âyâsından bazıları mezbûrların te'addisinden Nehr-i Tuna'nın karşı yakasında taht-ı kazâlarımızda vâkı' kasabât ve kurâ ve zî-kudret kimesnelerin çiftliklerinde tavattun etmeleriyle* (A. DVNS. MHM. d. nr.104, 582) Avusturya'nın Eflak'ı istilası etmesi ve bu sırada Eflak'ta ikamet eden halkın istila sonrasında göç ederek Tuna Nehri'nin karşısındaki yerlere yerleştiği belirtilmekteydi. Talimatın son kısmında; *Nemçe keferesi istilâsından sonra Eflak memleketinde âhar yerlere varup tavattun edenlerin Eflak memleketine nakl ve iskân etdirilmek için yazılmışdır* (A. DVNS. MHM. d. nr. 104, 582). Hükümde belirtildiği şekliyle düşman istilası nedeniyle göç ederek etrafa dağılan Eflak halkının yeniden eski topraklarına yerleştirilmesi istenmekteydi.

20 Zi'l-hicce 1106 / 1 Ağustos 1695'te Niş İdarecisi Ebusudzâde Mehmed Paşa'ya gönderilen talimatlarda düşmandan ötürü göç etmek zorunda kalan İzbek halkının Alacahisar, Öziç ve uygun durumda bulunan mahallerde iskân edilmesi için emir verilmekteydi (A. DVNS. MHM. d. nr. 106, 796). Benzer talimatlar Üsküb Sancakbeyi Hüseyine, Niş ve Şehirköy kalelerinin azebân ağalarına gönderilerek halkın uygun mahallerde iskân edilmesi emredildi (A. DVNS. MHM. d. nr. 106, 797). 1696'da Arnavud taifesinden de ahalinin göç ettiği görülmektedir. Yaşadıkları topraklardan göç etmek isteyen Arnavud ahalisini Osmanlı Devleti Üsküb'te iskân etti (İE. AS. nr. 47/4248). Bunun yanında 13 Rebiülevvel 1108 / 10 Ekim 1696'da göç eden Arnavudların bir kısmının da Niş ve Belgrad arasında bulunan uygun mahallerde iskân

edildiği anlaşılmaktadır (AE. SMST. II. nr. 47/4482). 20 Rebiyülevvel 1110 / 26 Eylül 1698'de topraklarından göç eden bir grup Arnavud ise Aleksenice havalisine yerleştirildi (İE. ADL. nr. 7/437).

Karlofça'nın imzalanmasıyla beraber Osmanlı Devleti antlaşma Őartları gereği Avrupa'da elindeki birçok yeri terk etmek durumunda kaldı. 29 Ramazan 1110 / 31 Mart 1699'da Temeşvar Beylerbeyi Ahmed Paşa'ya hitaben yazılan talimatlarda, Temeşvar'ın antlaşma maddeleri gereği boşaltılması ve halkının ise Ahmed Paşa'nın uygun göreçeği yerlere göç ettirilmesi istendi. Ayrıca buradaki bazı Osmanlı kalelerinin de yıktırılması emredildi. Sınır tespitinin, iskân ve gümrük meselelerinin Karlofça Antlaşması maddelerine uygun hâle getirilmesi istendi (A. DNVS. MHM. d. nr. 110, 2926). Niş çevresinde de halkın göç ettiği yazışmalardan anlaşılmaktadır. İdarecilerden, göç eden halkın Pazarcık tarafına yerleştirilmesi istenmekteydi (Çelik, 2015: 465). Ayrıca Kamanıçe, antlaşma Őartları gereği lehlere teslim edildi. Kamanıçe'de bulunan idarecilere de halkın göç ettirilmesi, göç ettirilen halkın Yanıkhisar, Kılburun ve Bender kalelerine ve çevrelerine yerleştirilmesi istendi (İE. AS. 31/2791).

10 Muharrem 1111 / 8 Temmuz 1699'da Sultan II. Osman zamanında tesisi edilen, İsakçı Kazasındaki vakfı ait köylere Nogay tatarları iskan edildi. Bunun üzerine yerli ahali ise göç ederek Boğdan tarafına dağıldığından, idarecilere yazılan talimatta köylerine dönmek isteyenlere mani olunmaması istendi. Bu durumda ilgili hatta Sultan II. Mustafa, Özi Valisi Yusuf Paşa, Silistre kadısı ve Boğdan'daki idarecilere ferman yazdığı anlaşılmaktadır (T SMA. e, 214/50). 20 Muharrem 1111 /17 Temmuz 1699'da ise Erdel ve Macaristan'dan bazı ahalinin göç ederek Osmanlı Devleti'ne sığındığı bilinmektedir. Osmanlı Devleti Berkofça kadısına yazdığı hükümde göç yoluyla gelen Erdel ve Macaristan ahalisinin Çiprofça hassında iskân edilmesini istedi (A. DVNS. MHM. d. nr. 111, 215). Hatta iskanları ferman buyrulan ahalinin altı aylık mekulat ve tohumluk bedellerinin Ohri, İlbasan ve Üsküb sancakları cebelû bedeliyeleri² akçesinden karşılanması kararlaştırıldı (AE. SMST.II. 101/10975).

² *Cebelû*: Tımar ve zeamet sahibi olan kişilerin sefer esnasında yanlarında götürmeye mecbur oldukları askerlere verilen addır. Bunlar savaş esnasında zırh giydiklerinden bu ismi almışlardır. *Cebelû bedeliyesi* ise sefer esnasında sefere katılmayan zeamet ve tımar sahiplerinden alınan bedel parasına verilen addır. Sefere gitmeyenler bu parayı verdiklerine bedeni vazifelerini yerine getirmiş oluyordu. Bkz. Pakalın, M.Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. I, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 265. Ayrıca Feridun Emecen, F. (1993). *Cebelû. Diyanet İslam Ansiklopedisi* içinde. (Cilt. 7, ss. 188-189). İstanbul.

20 Rabîu'l-evvel 1111 / 15 Eylül 1699'da Temeşvar ve Belgrad taraflarından göç ederek Niğbolu'ya gelen Erdel ve Macarlıların yine Çiprofça haslarına tabi Reseva, İslovik, İslovnik, Brogovrefçe ve Medkofça köylerine yerleştirilmesi için talimat verildi (A. DVNS. MHM. d. nr. 111, 461). Karlofça anlaşması gereği Macaristan Osmanlı egemenliğinden çıktı. Böyle olunca göç etmek durumunda kalan bazı Macar ve Erdel ahalisinin Osmanlı Devleti tarafından Niş havalisine yerleştirildiği yazışmalardan anlaşılmaktadır (A.DVNS. MHM. d. nr. 110, 169). Macar ve Erdel göçleri bunlarla sınırlı kalmadı. Osmanlı Devleti kendisine sığınan bazı Macar ve Erdel ahalisini ise idarecilere verdiği talimatlarla Sofya civarına iskân ettirdi. Ayrıca göçmenlerden asker olanlarını ise Rumeli'de bulunan Çetrofça havalisine yerleştirdi (Özkan, 2015: 64). 20 Şevval 1111 / 10 Nisan 1700'de Özi Valisi Yusuf Paşa'ya Boğdan ahalisi ile ilgili bazı talimatlar bildirildi. Boğdan'da vaki olan Orlok Kazaklarının savaşlar nedeniyle göç ederek etrafa dağıldını, Yusuf Paşa'dan ahalinin mal ve canına zarar vermeden Boğdan'a göç ettirilerek yeniden yerleştirilmesi için talimat verildi (A. DVNS. MHM. d. nr.111, 956). Ayrıca bu dönemde Kazakların bir bölümünün de Tuna Nehri yakınındaki Beştepe havalisine yerleştirildiği görülmektedir (Halaçoğlu, 2006: 142).

2 Zilhicce 1111 /21 Mayıs 1700'de Kamaniçe'nin boşaltılma kararı verilince, Kamaniçe ahalisi Özi, Kılburun, Akkirman, Bender, Yanıkhisar ve Kili kalelerinin etrafına yerleştirilmeye başlandı. Ayrıca ahalinin buğday ihtiyacının karşılanması için Tuna nehri havalisinde olan kasabalara ve köylere görev bildirildi (AE.SMST.II. 114/12356; İE. AS. 31/2791). Yine Özi Valisi Yusuf Paşa'ya 29 Rabîu'l-evvel 1112 / 13 Eylül 1700'de yazılan başka bir talimatta göç ederek gelen Nogay taifesinin Halil Paşa yurduna iskân edilmesi ve gerekli düzenin sağlanması emredildi (A. DVNS. MHM. d. nr. 111, 1397)³. 29 Şaban 1112 / 8 Şubat 1701'de Bosna Beyi Halil Paşa'ya yazılan talimatta Avusturya ile yapılan antlaşma sonrasında sınırlarda olan arazilere ve varoş köylere göç ile gelen ahaliyi yerleştirmesi istendi. Gelen göçmenler sadece yerleştirmekle kalınmadı, birtakım yardımlar yapılması için de görevlilere talimatlar verilmekteydi. (A. DVNS. MHM. d. nr. 111, 1704; A. DVNS. MHM. d. nr. 116, 920).

Karlofça Antlaşması'yla savaş ortamı sona ermiş olsa da savaş bölgesinden göç eden ahali güvenli görmediği gerekçesiyle halen eski toprağına dönmek için direnmekteydi. Ancak Osmanlı Devleti

³ Halil Paşa yurdundan maksat Bosna Valisi Halil Paşadır. Dolayısıyla iskân yeri olarak Bosna toprakları gösterilmiştir. Bkz. BOA. A. DVNS. MHM. d. nr. 111, 1824.

bölgedeki idarecilere verdiği talimatlarda göç eden ahalinin yeniden kadim yerlerine yerleştirilmesini istemekteydi. 10 Zilhicce 1113 / 8 Mayıs 1702'de Bucaklı ve Tatar taifesinin savaşlardan sonra göç ederek Boğdan'a yerleştikleri anlaşılmaktadır. Özi Valisine yazılan hükümde Lehler ile yapılan barış anlaşmasına aykırı olduğundan, göçle gelenlerin kabul edilmemesi ve gelenlerinde geri gönderilmesi talimatı verildi (A.DVNS. MHM. d. nr. 112, 762). 9 Rabiu'l-evvel 1115 / 23 Temmuz 1703'te gelen göçmenlerin bazılarının ise İnebahtı Kalesi'ne yerleştirildiği anlaşılmaktadır (AE. SMST. II. 110/11913).

Sadece Rumeli topraklarında değil savaşlardan sonra Kıbrıs adasında da bazı kazalarda ahalinin perişan durumda olduğu ve göç ettiği anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti Kıbrıs adasındaki idarecilere 20 Nisan 1710'da bazı talimatlar gönderdi. Talimatlarda Adadaki ahalinin refah ve huzuru için bazı vergilerde indirim yapıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca aşayışten ötürü başka diyarlara göç eden ahali kısmen eski topraklarına döndürölmeye çalışılırken; dönmek istemeyenlere ise buldukları yerlerdeki idarecilerin karışmaması ve onlara yardımcı olunması istendi (A. DVNS. MHM. d. nr. 116, 1465). Silistre'de bazı göçlerin olduğu yine dönemin yazışmalarından anlaşılmaktadır. 26 Haziran 1711'de Silistre'de bazı köylerin ahali benzer sıkıntılardan ötürü göç ederek etrafa dağılmışlardı. Osmanlı Devleti, bölgedeki idarecilere verdiği talimatlarda Silistre ahalisinin sıkıntılarının halledilmesini ve göç eden ahalinin tekrardan eski topraklarına yerleştirilmesini istemekteydi (A. DVNS. MHM. d. nr. 118, 283).

Aynı şekilde Sis Sancağındaki timar köylerinin çoğunun baskılardan ötürü civar yerlere göç ettiği yazışmalardan anlaşılmaktadır. Göç eden raiyyet ve raiyyet oğullarının ikna edilerek eski topraklarına dönmelerinin sağlanması için idareciler uyarılmaktaydı (A. DVNS. MHM. d. nr. 118, 686). Bu dönemde yaşanan yoğun savaşlardan ötürü öyle bir hale geldi ki Rumeli'de farklı pekçok noktada göçler meydana gelmeye devam etmekteydi. 18 şubat 1712'de ise Rumeli'deki bazı köylerde ahali ağır vergi koşullarından ötürü topraklarını bırakarak göç etmeye başladı. Tatarpazarı kazasına göç eden ahalinin göç ettikleri yerlerden kaldırılarak kendi topraklarına gönderilmesi için idarecilere emirler verildi (A. DVNS. MHM. d. nr. 118, 1221). Devlet bazen göç eden grupları eski topraklarına gönderemeyince zor kullanmak durumunda da kalmaktaydı. Bununla ilgili 18 şubat 1712'de Eflak Voyvodasına hitaben yazılan bir hükümde Zaim Ahmed'in padişah beratı ile tasarruf ettiği zeamet köylerinin çoğunun Eflak'a göç ettiği belirtilmekteydi. Eflak Voyvodasına verilen emirde göç yoluyla gelen

ahalinin Eflak'a gelip yerleşmeye çalışan ahalinin yerleşmesine müsaade edilmemesini emretmekteydi. Yerleşen varsa da eski topraklarına geri gönderilmesi istenmekteydi Hatta idarecilere direnmeleri durumunda zorla göç ettirilmeleri emredilmekteydi (A. DVNS. MHM. d. nr. 118, 1223).

Aynı tarihlerde Paşa Sancağı ve Avrathısı Nahiyesinde zeamet topraklarından raiyyetin göç ettiği anlaşılmaktadır. Selanik Molasına, Karaferya, Ustrumca, İştib, Petriç kadıları ve Avrathısı naibine yazılan talimatlarda Paşa Sancağından göç eden raiyyet ve raiyyet oğullarının tespit edilmesi ve bir an evvel kadim topraklarına gönderilmesi istenmekteydi (A. DVNS. MHM. d. nr. 118, 1241). 28 Şubat 1712'de Siroz kadısına gönderilen hükümde de tımar sahibi Sipahi Hasan'ın berat ile mutasarrıf olduğu köylerdeki raiyyet ve raiyyet oğullarının göç ettiği yazılmaktaydı. Göç eden ahalinin gittikleri yerlerden geri çevrilmeleri için görevlere emirler verildi (A. DVNS. MHM. d. nr. 118, 1415).

Osmanlı Devleti'nde önemli iskân yerlerinden biri de derbend tesisleri idi. Devlet bazı köyleri derbend görevlisi olarak derbendlerin civarına yerleştirirdi. Derbendler yolların güvenliğini temin etmenin yanında, boş ve ıssız toprakların yeniden yerleşime açılması ve üretimin yapılması açısından da önemli bir müessese olmaktadır. Derbend görevlileri yaptıkları vazife gereği bir kısım vergilerden muaf olurdu (Sami, 2014: 604; Kazım, 1928: 719). 8 Mart 1712'de Ohri Sancağında bu şekilde savaşlar ve baskılardan dolayı bazı derbend köylerin, vazifelerini yerine getirmeyerek göç ettikleri anlaşılmaktadır (A. DVNS. MHM. d. nr. 118, 1526). Bu tarz durumlarda görevlilere verilen genel talimat göç eden ahalinin ikna edilerek aynı şekilde yerine dönüp görevine devam etmesi şeklindeydi. Benzer şekilde aynı tarihte Elmalı ahali göç ederek etrafa dağıldığı yine dönemin yazışmalarında anlaşılmaktadır (A. DVNS. MHM. d. nr. 118, 1433).

Rumeli Valisine, İlbasan ve Ohri kadılarına gönderilen hükümlerden anlaşıldığı kadarıyla İspat Nahiyesinde de ahalinin çoğunun göç ettiği yazılıydı. Zaim İsmail'e ait zeamet topraklarından göç eden raiyyet ve raiyyet oğullarının eski yerlerine gönderilmeleri ve engel çıkarılmaması için gerekli talimatların verildiği yazışmalardan anlaşılmaktadır (A. DVNS. MHM. d. nr. 118, 1714). 7 Nisan 1712'de ise Prevadi'de bazı göçler meydana geldi. Prevadi kadısına gönderilen hükümde göç eden ahalinin tespit edilmesi ve eski yerlerine yerleştirilmesi için emirler verildi (A. DVNS. MHM. d. nr. 118, 2058).

16 yıl süren Kutsal İttifak savaşları ve akabinde imzalanan Karlofça Anlaşması'nın ağır neticeleri devleti hayli yıprattı. Osmanlı

Devleti 1690'lerden başlayarak ve giderek büyüyen g dalgalarıyla karşı karşıya kaldı. Özellikle anlaşma gereği bazı bölgelerin boşaltılması meselesi önemli glere zemin hazırladı. Ayrıca geriye kalan Osmanlı topraklarında da artan baskılar ve eşkıyalık faaliyetleri gleri daha da tetiklemeye başladı. Osmanlı Devleti bölgedeki idarecilere sürekli talimatlar göndermekteydi. Genel manada verilen talimatlar ise göç eden ahalinin yine ikna edilerek kendi topraklarına iskân edilmesi şeklindeydi (A. DVNS. MHM. d. nr. 104, 582). Ancak bu şekilde iskân edilmeyi kabul etmeyen grupları ise Rumeli'de, devletin Avrupa'daki topraklarına yakın bölgelerde iskân etmeye gayret etmekteydi. Temel amaç göçmenlerin İstanbül ve Anadolu'ya geçmesini önlemektir. Ayrıca bölgenin eşkıya gruplarından temizlenmesi için bir takım çalışmalar yapıldı ve eşkıya grupları kısmen bertaraf edildi. Hatta bazıları sürgüne gönderilmeye başlandı. Bunun yanında glere sebep olan bir durum da Osmanlı kuvvetlerinin savaşlar esnasında sürekli aynı gzerghı kullanmasıydı. Bu durumda ordunun ihtiyaçlarını karşılayacak durumda olmayan ahali göç etmek durumunda kalmaktaydı (Kandemir, 1998: 366). Topraklarına geri dönmek isteyen gruplar olduğunda ise bu hususta idarecilere verilen talimatlarda geri gelenlere hiçbir şekilde engel olunmaması ve hatta bazı meselelerde yardımcı olunması şeklinde hükümler gönderilmekteydi (TSMA. e. 214/50).

Devlet tarafından bazen zorunlu gler yaptırıldığında ise yine idarecilere bununla ilgili bazı talimatlar verilmekteydi. Bu talimatlar genelde göçmenlere baskı yapılmaması ve yerleştirilmeleri esnasında yardımcı olunması şeklindeydi. Osmanlı Devleti Karlofça maddeleri gereği Kamaniçe'yi de bu şekilde boşaltmak zorunda kaldı. Devlet, Kamaniçe ahalisini başka topraklara iskân etmek durumunda kaldı. Bu iskân sırasında buğday gibi bazı yiyecek maddelerinin yardımının yapılması için de idarecilere emirler verdi. Devlet özellikle gelen gleri engelleyemeyince, idarecilere göçmenlerin uygun mahallerde iskân edilmesi için gerekli talimatları göndermekteydi. Bu şekilde gleri engellenemeyen Nogay taifesi ise Halil Paşa yurduna yerleştirildi (A. DVNS. MHM. d. nr. 111, 1397).

Sis tarafından göç eden ahali, yine baskılardan ötürü g ettiğini bildirmekteydi. Baskıları bertaraf eden Osmanlı kuvvetleri göç eden raiyyeti yine kendi topraklarına yerleştirdi ve ayrıca var olan birtakım sıkıntılarının (temel gıda maddeleri gibi) halledilmesi için idarecilere emirler verdi (A. DVNS. MHM. d. nr. 118, 283). Rumeli'ye göç eden bazı kesimler ise ağır vergileri ileri sürerek g ettiğini belirtmekteydi. Tatarpazarı'na göç eden ahaliye devlet bazı vergi indirimleri yaparak kadim yerlerinde iskân ettirdi (A. DVNS.

MHM. d. nr. 118, 1221). Bazı durumlarda ise göçleri önlemek adına göçmenlerin gittikleri yerlerdeki idarecilere devlet tarafından emirler verilerek, göç yoluyla gelenlerin kabul edilmemesi ve derhal eski yerlerine gönderilmesi istenmekteydi (A. DVNS. MHM. d. nr. 118, 1415). Osmanlı Devleti boşalan bazı bölgeleri yeniden canlandırmak ve tarıma açmak adına, Bosna, Belgrad ve Sırbistan gibi yerlerde devletin gösterdiği şekilde iskân olunacak ahaliye, vergi muafiyeti sağladığını ve bedelli nüzullerin affedileceğini bildirdi. Ayrıca uzun savaşlar sırasında istilaya maruz kalan bazı yerlerde arazi ve emlak tahrirleri ile ahalinin mağduriyetlerinin halledilmesi için çalışmalar yapıldı (Özkan, 2015: 188).

Sonuç

Osmanlı Devleti kuruluş dönemlerinden başlayarak XVII. yüzyılın son çeyreğine kadar dışarıya yönelik iskânlar yapma gayretinde oldu. Bu iskanların temel amacı fethedilen topraklarda kalıcı olmayı sağlamaktı. Ancak XVII. yüzyılda Anadolu'da ve Rumeli'de yaşanan buhranlar devletin bu politikasında değişiklik yapmasına neden oldu. Anadolu'nun genelinde yaşanan Celali isyanları dönemin sonuna kadar da varlığını hissettirerek devleti uğraştırdı. Özellikle iç bölgeler arasında bu isyanlardan ötürü yoğun göçler meydana geldi. Osmanlı Devleti Anadolu'da yaşanan göçleri bir şekilde çözmeye gayret etti ve bununla ilgili güneyde özellikle Rakka ve havalisini iskân mahali olarak belirleyerek Anadolu'da topraksız aşiret ve grupları orada iskân ettirdi. Ancak 1683'te yaşanan Viyana bozgunu ile beraber Rumeli topraklarından yeni göçlerin gelmesi devleti zor durumda bıraktı. Viyana sonrası oluşan Kutsal İttifak Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında 1699'a kadar sürecek savaşlar Rumeli'de yoğun göçlerin başlamasına sebep oldu. Akabinde imzalanan Karlofça anlaşması ise devlet için tam bir yıkım oldu. Osmanlı Devleti anlaşma gereği Rumeli'deki bazı topraklarını boşaltmak zorunda kaldı. Bu durum ise daha yoğun göçlere sebep oluşturdu. Devlet boşaltmak zorunda kaldığı yerlerdeki ahali için bazı iskân bölgeler belirledi. Özellikle göçmenlerin çoğunluğunu yine Rumeli'de kendi egemenliğindeki topraklarda iskân etti. Ayrıca göç eden kesimleri bazı vergilerden muaf tutmaya çalıştı ve bunun yanında buğday ihtiyacı gibi birtakım yardımlar da yaptı. Ancak alınan önlemlere rağmen devlet artık Rumeli'de meydana gelen göç hareketlerini tam olarak engelleyemedi. Kısmen göçleri durdursada bu çözüm kalıcı olmadı. XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde de göç kitleleri yoğun şekilde gelmeye devam etti. Devlet için 1683'te Viyana ile başlayan kötü senaryo uzun yıllar devam etti.

Kaynakça

- A.DVNS.MHM.d.* nr. 16, 346.
A.DVNS.MHM.d. nr. 104, 582.
A.DNVS.MHM.d. nr. 106, 796, 797 .
A.DNVS.MHM.d. nr. 110, 169, 2926.
A.DVNS.MHM.d. nr. 111, 215, 461, 956, 1704.
A.DVNS.MHM.d. nr. 112, 762.
A.DVNS.MHM.d. nr. 116, 920, 1465.
A.DVNS.MHM.d. nr. 118, 283, 686, 1221, 1223, 1241, 1415, 1433, 1526, 1714, 2058.
AE.SMST.II. nr. 110/11913.
AE.SMST.II. nr. 47/4482.
İE.AS. nr. 47/4248.
İE.AS. nr. 31/2791.
İE.ADL. nr. 7/437.
T SMA.e. nr. 214/50.
Abdurrahman Vefik, (1999). *Tekâlif Kavaidi*. Özkan, H. (Haz.). Ankara: Bedir Yayınevi.
Anonim, (1988). *Kitâb-ı Müstetâb (Osmanlı Devlet Düzenine Ait Metinler)*. Yücel, Y. (Haz.) Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
Anonim, (1992). *Tevârih-i Âli Osman. (F. Giese Neşri)*. Azamat, N. (Haz.). İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
Anonim, (2000). *Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-107)*. Özcan, A. (Haz.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
Aşıkpaşazâde, (2018). *Tevârih-i Âli Osman (Osmanoğullarının Tarihi)*. (5. Baskı). Saraç Y.- Yavuz K. (Haz.). İstanbul: Gökkubbe Yayınları.
Defterdar Sarı Mehmed Paşa, (1995). *Zübde-i Vekayiât*. Özcan, A. (Tahlil ve Metin Haz.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
Feridun Bey, (1274). *Münşeatü's-Selâtin*. İstanbul: Matbaayı Amire.
Hayrullah Efendi, (1273). *Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Tarihi*. III. İstanbul: Matbaa-î Amire.
Hüseyin Kazım, (1928). *Büyük Türk Lügatı*. II, İstanbul: Devlet Matbaası.
Kâtip Çelebi, (2016). *Fezleke*. Aycibin, Z. (Haz.). İstanbul: Çamlıca Yayınları.
Koçi Bey, (2018). *Risale*. Kurt, Y. (Haz.). Ankara: Akçağ Yayınları.
Mehmed Neşri, (1949). *Kitâb-ı Cihân-nümâ*. I. Unat, F. R. - Köymen, M. A. (Haz.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- Müneccimbaşı Ahmed Dede, (1285). *Sahâifu'l-Ahbâr*. II. Nedim Efendi (Trc.). İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Naima Mustafa Efendi, (2007). *Tarih-i Naima (Ravzatü'l-Hüseyn fi Hulâsati Ahbâri'l-Hafikayn)*. I, İpşirli, M. (Haz.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Raşid Mehmed Efendi, (2013). *Târih-i Râşid ve Zeyli*. I. Özcan, A. – Uğur, Y – Çakır, B. –İzgöer, A.Z. (Haz.). İstanbul: Klasik Kitap Yayınları.
- Silahdar Fındıklılı Mehmet Ağa, (1928). *Silahdar Tarihi*. I-II. Altınay, A. R. (Haz.). İstanbul: Devlet Matbaası.
- Şemseddin Sami, (2014). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Tursun Bey, (19779). *Târih-i Ebu'l Feth*. Tulum, M. (Haz.). İstanbul: Baha Matbaası.
- Afyoncu, E. (2010). *1000 Soruda Osmanlı İmparatorluğu*. III. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Aktepe, M. M. (1950). Osmanlıların Rumeli'de İlk Fethettikleri Cimbi Kalesi. *Tarih Dergisi*, II, 283-308.
- Çelik, R. (2015). *99 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (1-190)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bitlis Eren-Mardin Artuklu Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bitlis.
- Çiçek, K. (2002). II. Viyana Kuşatması ve Avrupa'dan Dönüş (1683-1703). *Türkler Ansiklopedisi İçinde*. (Cilt. 9, ss. 1372-1398). Ankara.
- Emecen, F. (1993). Cebelü. *Diyanet İslam Ansiklopedisi İçinde*. (Cilt. 7, ss. 188-189). İstanbul.
- Erim, N. (1953). *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Tarih Metinleri. I, Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları*. Ankara. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Halaçoğlu, Y. (2006). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnalcık, H. (1942). *Saray Bosna Şeriyeye Sicillerine Göre Viyana Bozgunu Sonraki Harp Yıllarında Bosna*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- İnalcık, H. (20129). Timar. *Diyanet İslam Ansiklopedisi İçinde*. (Cilt. 41, ss. 168-173). İstanbul.
- Kantemir, D. (1998). *Osmanlı İmparatorluğunun Yükselişi ve Çöküşü* II. Çobanoğlu, Ö. (Çev.). İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Kazıcı, Z. (2005). *Osmanlı'da Vergi Sistemi*. İstanbul: Bilge Yayınları.

- Kimya, O. (2021). *Osmanlı Devleti'nde Göç, İskân ve Sürgün (XVII. Yüzyıl Örneği)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Orhonlu, C. (1987). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Öz, M. (2010). Tahrir. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* İçinde. (Cilt. 39, ss. 425-429). İstanbul.
- Özcan, A. (2001). Karlofça Antlaşması. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* İçinde. (Cilt. 24, ss. 504-507). İstanbul.
- Özcan, A. (2004). Merzifonlu Kara Mustafa Paşa. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* İçinde. (Cilt. 29, ss. 246-249). Ankara.
- Özkan, S. H. (2015). *Köprülü Amcazade Hüseyin Paşa (1644-1702)*. Saarbrücken: Türkiye Alim Kitapları.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğu*. I. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığu Yayınları.
- Sahillioğu, H. (1991). Avarız. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* İçinde. (Cilt. 6, ss. 108-109). İstanbul.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Tarihi*. III. (4.Baskı), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.